

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מתורת

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שנה ה' / גליון קעז

ערש"ק פרשת קדושים ה'תשס"ח

פתח דבר

בעזרהי"ת.

לקראת שבת קודש פרשת קדושים, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון קעז), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

353 Kingston Ave., Brooklyn, NY 11213

(718) 732-9017

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

ביאור נפלא בדברי רש"י בהציווי דאיסור ערלה אודות "ובשנה החמישית תאכלו את פריו" – "דברה תורה כנגד יצר הרע".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כב עמ' 108 ואילך)

יינה של תורה

"ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו" – ביאור המעלה המיוחדת שבפירות שנה החמישית; ביאור בסיפור אודות מורנו הבעש"ט זצוק"ל.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ז עמ' 134 ואילך)

חידושי סוגיות

יביא פלוגתת הרמב"ם והראב"ד אי שייך חיוב קרבן בקטן הבא על שפחה חרופה, ויקשה על ביאורי נו"כ הרמב"ם דהיאך יתכן עונש בקטן / יביא ממ"ש הרמב"ם בכ"מ מצוה גבי קטן, ואפי' דאורייתא / יקדים פלוגתת הראשונים אי קטן חשיב מחוייב מדרבנן מדין חינוך, ויוכיח שיטת הרמב"ם בזה / יאריך בגדרי הכשר מצוה, ומסייע במצוה / יבאר דשייכות קטן בחינוך הוא יותר מאופנים הנ"ל, וקיומו הוי המצוה עצמה כיון שהוא הוא גדר החינוך שהאב מקיים חיוב שעליו במה שבנו מקיים המצוה / יביא דוגמא לזה מדין שמחת יו"ט באשה לשיטת התוס' / יבאר שיטת הרמב"ם בקטן שנמנה על פסח ראשון / יסיק בביאור דין קטן בשפחה, דהכא כיון שע"י מעשיו מתקיים מעשה המחייב מדאורייתא – אף לו יש חלק בזה.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק יז עמ' 232 ואילך)

הוספה – דרכי החסידות

אגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש נ"ע – המעלה בירידת הנשמה למטה.

(אגרות קודש חלק ד עמ' קמט)

מקרא אני דורש

קיום מצוה על מנת לקבל פרס

ביאור נפלא בדברי רש"י בהציווי דאיסור ערלה אודות "ובשנה החמישית תאכלו את פריו" – "דברה תורה כנגד יצר הרע"

א. בפרשתנו מצוה התורה על איסור אכילת פירות ערלה: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, וערלתם ערלתו את פריו, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הילולים לה". ובשנה החמישית תאכלו את פריו" (יט, כג-כה);

ולאחר מכן מסיים הכתוב: "להוסיף לכם תבואתו, אני ה' אלקיכם". ובפשטות הכוונה בזה היא להבטיח שכר על המצוה – שלאחר שהאדם נזהר מהפירות במשך שנות הערלה, יזכה (בשנה החמישית וכו') לשכר של הוספה, "להוסיף לכם תבואתו".

ולפום ריהטא זו כוונת רש"י בפירושו לתיבות אלו, וזה לשונו: "להוסיף לכם תבואתו – המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות. היה רבי עקיבא אומר: דיברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם: הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם, לפיכך נאמר – להוסיף לכם תבואתו".

ב. אמנם כד דייקת שפיר, על כרחך שיש כאן כוונה עמוקה יותר.

כי, אם כל כוונת רש"י היתה לומר שהתורה מבטיחה כאן שכר על המצוה, היה צריך לומר בפשוטות ובקיצור: "להוסיף לכם תבואתו – לכך תזכו אם תעשו כאשר צויתי" (וע"ד לשון הרשב"ם כאן);

ולמה האריך רש"י כל כך: "המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות"? ואף בזה לא הסתפק רש"י, אלא הוסיף והביא את דברי רבי עקיבא, אף שלכאורה הענין כפשוטו מובן גם בלאו הכי.

ובכלל, צריך ביאור בעצם כוונת דברי רבי עקיבא:

הרי קיימים כמה וכמה מצוות שבהם התורה מפרשת את שכר המצוה, ושם לא מדגישים שהבטחת השכר היא "כנגד יצר הרע" – אלא שהשכר הוא כפשוטו, שכין שהאדם קיים מצוה מגיע לו שכר, ותו לא!

מה איפוא מיוחד במצוה זו, שבה אי אפשר להסביר את ענין השכר פשוטו כמשמעו – שהאדם קיים מצוה ולכן מגיע לו שכר – אלא מוכרחים לקשר את השכר עם "דיברה תורה כנגד יצר הרע"?!

ובשלמא מה שמצינו בפרשת יפת תואר, ששם פירש רש"י על הפסוק "ולקחת לך לאשה" (תצא כא, יא) – "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע", הרי שם הכוונה היא שבעצם הדבר היה צריך להיות אסור, אלא שבכל זאת נתן הקב"ה היתר מיוחד, ומוכח איפוא מתוך הענין שכל היתר זה הוא רק "כנגד יצר הרע" (ולכן אפילו אחרי ההיתר יש מזה תוצאות בלתי רצויות וכו'), וכמבואר בפרש"י שם);

אבל כאן הרי לא מדובר על דבר איסור ח"ו, אלא רק על עצם הענין שהקב"ה נותן שכר למקיימי רצונו – שדבר זה כבר מצינו בעשרת הדברות: "כבוד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך" (יתרו כ, יב), וכהנה רבות – ואם כן, מהו ההכרח לקשר זאת עם "יצר הרע"?!

ג. ויש לומר הביאור בזה:

אם היתה כוונת התורה כאן רק להודיע שכר המצוה (וכמו שמצינו בשאר מצוות) – היתה אומרת "למען הוסיף לכם תבואתו" (ע"ד "למען יאריך ימך" הנ"ל), וכיוצא בזה;

אך הלשון "להוסיף לכם תבואתו", בלמ"ד בתחילתה, משמעה שזהו המכוון והתכלית של המצוה – "שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל" וגו' כדי "להוסיף לכם תבואתו". [וע"ד "זכור את יום השבת לקדשו" (יתרו כ, ח) – שתיבת "לקדשו" אינה שכר, כמובן, אלא היא המטרה והתכלית של ה"זכור"].

לקראת שבת

ז

ולכן האריך רש"י בפירושו – "המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות" – שכוונתו בזה לפרש, שאף שבכלל צריך לקיים את המצוות בגלל ציווי השם ולא בשביל שכרם, הרי במצוה זו אומרת התורה ששמירתה יכולה להיות מלכתחילה בכוונה זו של "להוסיף לכם תבואתו".

וזו איפוא כוונת רש"י בלשונו: "המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו" – ששמירת המצוה גופא יכולה להיות בכוונה זו של "להוסיף לכם תבואתו", על דעת ההוספה שתבוא אחר כך בפירות הנטיעות.

ומעתה מובן בפשטות למה הוצרך להביא רש"י את דברי רבי עקיבא:

לכאורה לא מובן, מדוע באמת שונה מצוה זו מכל המצוות, שבהן העמידה התורה מלכתחילה את קיום המצוה באופן של "על מנת לקבל פרס" –

ועל כך מבאר רבי עקיבא, ש"דיברה תורה כנגד יצר הרע": כיון שמאוד קשה לקיים מצוה זו, כי יש את הטענה "הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם", לכן "התירה" התורה (שלא כרגיל) לחשוב על שכר המצוה מלכתחילה בשעת קיומה. ו"היתר" זה הוא אכן בגלל ש"דיברה תורה כנגד יצר הרע".

ד. לפי זה אפשר גם לבאר את פירושו רש"י על התיבות "אני ה' אלקיכם": "אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי" – שלכאורה לא מובן:

הלשון הרגיל בכגון דא הוא בקיצור: "אני ה' – נאמן לשלם שכר". (ראה פרש"י תחילת פ' וארא. פרשתנו יט, י. ועוד). ולמה איפוא הוצרך כאן רש"י להאריך כל כך? וגם: למה לא השתמש רש"י בלשון "לשלם שכר" – אלא בלשון "לשמור הבטחתי"?

אך ע"פ הנ"ל יש לבאר:

כיון שהמדובר כאן הוא על מצוה שהאדם עושה מלכתחילה לשם שכרה, ולולי זאת יתכן ולא היה עושה אותה, הרי היה מקום לומר שכוונה זו פוגמת במעשה המצוה, ולכן הוא לא יקבל את השכר;

ולכן מוכרחת ההוספה, שהקב"ה מבטיח שבכל אופן יקבל את השכר.

ה. והנה רש"י מדייק בלשונו "היה רבי עקיבא אומר". ומשמע, שדבר זה היה קבוע ורגיל בפיו של רבי עקיבא.

ויש לבאר, שדבר זה קשור עם מהותו ומעלתו של רבי עקיבא – ולכן היה רבי עקיבא חוזר על גודל התועלת שבזה:

רבי עקיבא במשך ארבעים שנותיו הראשונות לא למד תורה. ורק אז, כאשר הבטיחו

לקראת שבת

לו שכר על לימוד התורה, הלך ללמוד. [כמבואר בדברי חז"ל – אבות דרבי נתן פ"ו, ב. כתובות סב, ב ואילך. וראה מהרש"א ועיון יעקב לכתובות שם].

אף על פי כן, למרות שלימודו בתחילה היה על דעת השכר, הוא הצליח בלימודו בהצלחה מופלגה ועילוי נעלה כל כך, עד שאמרו: "כולהו אליבא דרבי עקיבא" (סנהדרין פו, א).

ולכן "היה רבי עקיבא אומר, דיברה תורה כנגד יצר הרע" וכו' – כי כעין זה היה המצב אתו בעצמו: על ידי הבטחת שכר הוא התחיל ללמוד תורה, וסוף סוף – הגיע למדריגת ומעלת "רבי עקיבא"!

יינה של תורה

המעלה שבפירות השנה החמישית

"ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו" – ביאור המעלה המיוחדת שבפירות שנה החמישית; ביאור בסיפור אודות מורנו הבעש"ט זצוק"ל

א. בנוגע לאיסור פירות ערלה – נאמר בפרשתנו (יט, כה): "שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה' וכו' ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו וגו'". והנה, מלשון הפסוק "להוסיף לכם תבואתו" (למ"ד בתחילת התיבה), משמע שזוהי מטרת ותכלית המצוה (דשני ערלה ונטע רבעי) – שתהיה ברכה והוספה בתבואה של השנה החמישית.

המורם מזה – שתכלית כל המצוה הוי בהוספת התבואה של השנה החמישית – דלפירות של השנה החמישית יש מעלה יתירה, לא רק לגבי הפירות של ג' שני הערלה, דאז הפירות אסורים (וככל דבר האסור, יונקים חיותם מן "שלש קליפות הטמאות לגמרי"), אלא אפילו לגבי פירות השנה הרביעית, דאז הפירות הוו "קדש הלולים לה'" – לפירות השנה החמישית יש מעלה יתירה, שלכן הם מהווים התכלית.

וצריך ביאור:

כיצד זה יתכן שפירות השנה הרביעית הוו "קדש הלולים לה'", ויש צורך לאוכלם דוקא בירושלים, ואילו פירות השנה החמישית, שיש בהם מעלה יתירה אף על השנה

לקראת שבת

י

הרביעית – אין בהם כל קדושה, ועד שאפשר לאוכלם בכל מקום ואפילו בטומאה?

ב. ויובן בהקדם מעשה שהיה עם מורנו הבעש"ט זצוק"ל:

בזמן שהבעש"ט הקדוש היה עוד נסתר, והיה נודד מעיר לעיר ומכפר לכפר, הנה אחד מעבודות הקודש שלו, היה לשאול ולהתעניין אצל כל יהודי, אנשים ונשים, מבוגרים וצעירים, אודות מצב הפרנסה והבריאות שלהם, והיה מרוצה מאוד לשמוע את התשובות החמות שנהגו היהודים – אנשים, נשים וטף – להשיב לו, בביטויים שונים של שבח והודיה להשי"ת: ברוך ה', השבח לה' יתברך וכיו"ב.

פעם אחת, נזדמן הבעש"ט לישוב מסויים, וכדרכו בקודש נהג בעבודת ה' בזיכוי היהודים – אנשים, נשים וטף – בזכות הגדולה לשבח ולהלל את שמו הקדוש של השי"ת. באותו ישוב, התגורר יהודי זקן מופלג ותלמיד חכם גדול, שהיה פרוש מכל ענייני עולם הזה, ולמעלה מיוכל שנים ישב יומם ולילה ולמד את התורה הקדושה בפרישות ובקדושה. כל ימיו היה יושב בתענית, מעוטר בטלית ותפילין, עד לשעת מנחה מאוחרת, ורק לאחר תפילת ערבית היה טועם חתיכת לחם עם מים.

כאשר ניגש הבעש"ט לגאון בחדר הפרישות שלו בפנית בית הכנסת, התעניין אצל הגאון אודות מצבו בבריאות, ואם יש לו את כל צרכיו בהספקה. הבעש"ט, שהיה לבוש ככפרי פשוט, לא קיבל כל תגובה מהגאון על שאלותיו. הבעש"ט המשיך בשאלותיו עוד כמה פעמים, עד שהגאון כעס ביותר והחווה לבעש"ט באצבעו אל עבר הדלת, בכדי שיצא. אמר הבעש"ט לגאון: רבי, מדוע אין אתם מספקים לקדוש ברוך הוא, כביכול, את פרנסתו וכו'. בשומעו את הדברים הללו, נותר הגאון נבוך, כיצד יהודי כפרי מדבר אודות השי"ת, כביכול, שצריך לספק לו פרנסה וכו"ב.

הבעש"ט הכיר במחשבותיו של הגאון, ואמר לו: היהודים "יושבים" [ניזונים] ע"י הפרנסה שהשי"ת מביא להם; אבל על איזה פרנסה "יושב" הוא כביכול? על כך אומר לנו דוד המלך בתהילים: "ואתה קדוש", על איזה פרנסה יושב הינך, "יושב תהילת ישראל", הוא כביכול יושב על התהילות והשבחים שיהודים משבחים אותו ית' על הבריאות והפרנסה שהוא ית' נותן להם. ועבור מילות השבח שיהודים משבחים את השי"ת, הרי הוא ית' נותן להם בני חיי ומזוני ריחא. ע"כ.

וצריך ביאור בהנהגת הבעש"ט ביחס לגאון:

הן אמת, דהשי"ת מצד עצמו הוא קדוש ומובדל מן העולם (דקדושה הוא ענין של הבדלה) "ואתה – קדוש". ובכדי שיהיה "יושב" ומתפרנס – דענין הישיבה מורה על השפלת קומה כמו היושב שמשפיל קומתו, ובנדר"ד שהשי"ת יומשך בעולם – זהו ע"י עבודת בני ישראל;

לקראת שבת

יא

אמנם לכאורה, ניתן לפעול את המשכתו של השי"ת גם ע"י העבודה והעסק בלימוד התורה. וא"כ, מדוע אמר הבעש"ט לגאון, שלמד תורה יומם ולילה למעלה מיובל שנים, "מדוע אינכם מספקים את פרנסתו כביכול וכו'" – והלוא ע"י העסק שלו בתורה הוא אכן גורם להשי"ת את פרנסתו, שיהיה "יושב" ויומשך לעולם?

ואת"ל, שהדבר נפעל (לא ע"י העסק שבלמוד התורה, אלא) דוקא ע"י השבח וההודיה דישראל, "תהילות ישראל" – הנה הבעש"ט יכל לעוררו ע"ד השבח שיסב את השי"ת עבור לימוד התורה שהוא לומד בפרישות ובקדושה; מדוע, איפוא, היה הבעש"ט צריך לשאול אותו דוקא אודות ענינים גשמיים (בריאות וכו')?

ג. והביאור בזה:

ידוע שתכלית כוונת הבריאה הוא בכדי שתהיה "דירה לו ית' בתחתונים" (תנחומא נשא, טז. וראה תניא קדישא פל"ו). ונמצא, דדוקא בענייני העולם הגשמיים והתחתונים – יש להכשירם ולעשות מהם 'דירה' ומכון להשראת שכינתו ית'.

והנה, ענין זה ד"דירה בתחתונים" בעבודת האדם – נפעל ע"י השבח וההודיה לשי"ת עבור צרכיו הגשמיים (בריאות ופרנסה וכו'), השייכים לגופו הגשמי ונפשו החיונית;

שכן, לימוד התורה, או השבח להשי"ת עבור הלימוד וכו' – שייכים המה לנפש האלקית של האדם, ה"עליון" שבו. אבל ע"י השבח להשי"ת על עניני הגשמיים, וע"י ההרגשה שגם הצרכים הגשמיים באים מאת השי"ת – הנה בזה ישראל פועלים "דירה לו ית'" בתחתונים דייקא.

וזוהו הביאור בהנהגת הבעש"ט הנ"ל:

הגאון היה יושב בפרישות, מובדל ומנותק מכל ענייני עולם הזה, ונמצא שהוא לא התעסק בבירור והכשרת גופו הגשמי ונפשו הבהמית, "תחתונים", בכדי שיהיו 'דירה' ומכון לשבתו ית' [דמה שאכל ושתה היה רק המוכרח לקיומו, אבל לא התמסר לברר את גופו הגשמי].

ולכן, כשראה זאת הבעש"ט, פנה אליו ושאלו: "מדוע אינכם מספקים את פרנסתו כביכול" – דמכיון שנתאוה השי"ת להיות לו ית' דירה בתחתונים, נמצא ש"הוא כביכול יושב על התהילות והשבחים שיהודים משבחים אותו ית' על הבריאות והפרנסה שהוא ית' נותן להם".

ד. לפי"ז יש לבאר את העילוי המיוחד שבשנה החמישית – אפילו על השנה הרביעית:

בשנה הרביעית, כאשר הפירות הוו "קדש הילולים לה'", ונאכלים דוקא בירושלים –

לקראת שבת

הנה אין הם נחשבים לענינים גשמיים "תחתונים", ובמילא אין בהם את העילוי הנ"ל של "דירה בתחתונים";

אבל בשנה החמישית, כאשר אין בפירות כל קדושה ועד שנאכלים בטומאה – הנה דוקא אז נפעל העילוי של "דירה בתחתונים".

שכן, כאשר יהודי יודע שגם פירות "חולין" אלו באו מאת השי"ת, היות והוא רואה במוחש את ברכת ה' בהוספת התבואה ("להוסיף לכם תבואתו") בשנה זו, הרי הוא מודה ומשבח את השי"ת עבור זה. וע"י ההילול והשבח בפירות אלו – הנה "תהילות ישראל" פועל ש"ואתה" – דקאי על עצמותו ית' – שהוא "קדוש" ומובדל, יומשך למטה ("יושב") בכדי לשכון ב"דירה בתחתונים".

חידושי סוגיות

בשיטת הרמב"ם בדין קטן בשפחה חרופה ובשאר מצוות

יביא פלוגתת הרמב"ם והראב"ד אי שייך חיוב קרבן בקטן הבא על שפחה חרופה, ויקשה על ביאורי נו"כ הרמב"ם דהיאך יתכן עונש בקטן / יביא ממ"ש הרמב"ם בכ"מ מצוה גבי קטן, ואפי' דאורייתא / יקדים פלוגתת הראשונים אי קטן חשיב מחוייב מדרבנן מדין חינוך, ויוכיח שיטת הרמב"ם בזה / יאריך בגדרי הכשר מצוה, ומסייע במצוה / יבאר דשייכות קטן בחינוך הוא יותר מאופנים הנ"ל, וקיומו הוי המצוה עצמה כיון שהוא הוא גדר החינוך שהאב מקיים חיוב שעליו במה שבנו מקיים המצוה / יביא דוגמא לזה מדין שמחת יו"ט באשה לשיטת התוס' / יבאר שיטת הרמב"ם בקטן שנמנה על פסח ראשון / יסיק בביאור דין קטן בשפחה, דהכא כיון שע"י מעשיו מתקיים מעשה המחייב מדאורייתא – אף לו יש חלק בזה

א.

יביא פלוגתת הרמב"ם והראב"ד אי שייך חיוב קרבן בקטן הבא על שפחה חרופה, ויקשה על ביאורי נו"כ הרמב"ם דהיאך יתכן עונש בקטן

בדין שפחה חרופה דפרשתנו (יט, כ ואילך) פסק הרמב"ם (הל' איסור' פ"ג הי"ז. הל' שגגות פ"ט ה"ג), "בן תשע שנים ויום אחד שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן, והוא שתהי' גדולה ובעולה וברצונה, כמו שביארנו, שאין האיש חייב קרבן עד שתתחייב היא מלקות שנאמר (פרשתנו סו) בקורת תהי' והביא את אשמו". והשיג הראב"ד: "זה שבוש שלא מצינו קטן בר עונשין וקרבן זה מן העונשין הוא, והיא כמו כן פטורה דהא מקשו אהדדי והכי איתא בכריתות (יא, א)".

לקראת שבת

ומצינו כמה אופנים לתרץ שיטת הרמב"ם:

המגיד משנה¹ כ', דהרמב"ם ס"ל ש"הכל תלוי באשה שתהי' בת עונשין אבל הוא אינו צריך להיות בר עונשין, וכן אמרו (כריתות יא א.) בזמן שהאשה לוקה האיש מביא קרבן בזמן שאין האשה לוקה אין האיש מביא קרבן, ולא אמרו בזמן שהוא אינו מביא קרבן היא אינה לוקה, וקרא נמי הכי דרשינן ל' בקורת תהי' והביא את אשמו ומשמע הא לא תהי' בקורת לא יביא, אבל לא משמע הא אם לא יביא לא תהי' בקורת". וכיון שלהרמב"ם "הכל תלוי בה" והכא היא לוקה – לכך פסק שאף "הוא מביא קרבן".

ותירוצו זקוק הסברה, דאין הכי נמי הכל תלוי בה, מ"מ היאך נוכל לחייב קטן מכח זה? וכמ"ש הראב"ד (במק"א בהל' שגגות): "ואם יאמר האיש נתלה באשה אבל לא האשה באיש, מ"מ מהיכא תיתי לחייב את הקטן ע"י האשה"².

ומה שכו' הרדב"ז³ לבאר, דלהרמב"ם אין קרבנות כלל מגדר עונש אלא כפרה, ולכך אף שקטן אינו בר עונשין, אף הוא בעי כפרה – לכאורה אין בביאורו די, דאמאי בעי הקטן כפרת קרבן דוקא באיסור שפחה חרופה, מה שלא נמצא בכל איסורי תורה שעשה קטן לחייבו קרבן.

והלחם משנה (בהל' שגגות שם. וראה כס"מ.) ביאר דברי הרמב"ם באו"א, דמקור דעת הרמב"ם הוא מתורת כהנים על הפסוק "איש, פרט לקטן או יכול שאני מוציא בן תשע שנים ויום אחד ת"ל ואיש". משא"כ הראב"ד פסק כהגמרא בכריתות דס"ל "מקשו להדדי" (ודלא כהתו"כ), היינו שהושוו זל"ז וכשאחד מהן קטן או קטנה שניהן פטורין.

אבל גם דבריו זקוקים ביאור, מהו הטעם שלהתו"כ דוקא בשפחה חרופה נמצא הלימוד לרבות בן תשע שנים ויום א', ולא בשאר ענייני עריות כיו"ב, דאף התם ביאתו ביאה (לענין מי שבא הקטן עלי')⁴? ולומר שאין בזה טעם, וגזירת הכתוב היא – מהיכא תיתי. ויותר מסתבר לומר שישנה הסברה בזה.

ב.

יביא ממ"ש הרמב"ם בכ"מ מצוה גבי קטן, ואפי' דאורייתא

והנה, חיוב קרבן בקטן, וכן חיוב מצוה בקטן – מצינו בעוד מקומות ברמב"ם,

בהדגשה ובסגנון אחר. וראה כס"מ הל' שגגות שם, דהי' לו להראב"ד גירסא אחרת. ואכ"מ.

(3) שו"ת הרדב"ז שם. מגדל עוז לרמב"ם הל' איסור"ב שם. צפע"נ לרמב"ם שם הי"ד.

(4) ומ"מ פטור הקטן – רמב"ם הל' איסור"ב פ"א הי"ג ואילך.

(1) לרמב"ם הל' איסור"ב שם. שו"ת הרדב"ז סי' ב"א צד. קרית ספר (להמבי"ט) לרמב"ם הל' איסור"ב פ"ג הי"ז והל' שגגות פ"ט ה"ג.

(2) וצע"ק בטעם שהשיג הראב"ד בב' המקומות בין בהל' איסור"ב ובין בהל' שגגות. ובכל אחד

ומהם :

בהל' קרבן פסח (פ"ה ה"ז). פסק הרמב"ם, "גר שנתגייר בין פסח ראשון לפסח שני וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים חייבין לעשות פסח שני, ואם שחטו עליו בראשון פטור". והק' הכסף משנה, "אטו קטן בר חיובא ופיטורא הוא", ותירץ: "וכתב הר"י קורקוס ז"ל דכיון דרחמנא רביי' לקטן שישחטו עליו וממנין אותו נפטר הוא בכך מן השני"⁵.

ולכאורה עדיין הדברים דורשים ביאור, כיון שסו"ס הי' קטן בפסח ראשון והי' אז פטור ממצות, היאך יועיל מה שאחר שיש עליו חיוב שחט על הקטן (היינו בזמן הפטור דהקטן) על זמן החיוב כשנעשה גדול בפסח שני?⁶

ויותר מזה מצינו בהל' ת"ת שכ' הרמב"ם (פ"א ה"ג): "מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר, שנאמר כו", וכ' ע"ז הצ"צ⁷, "שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא". היינו, דממה שכ' הרמב"ם בלשון בלתי רגיל – "כשיכיר"⁸ (ולא כ' "כשיגדיל")⁹, משמע, דחיוב הלימוד על הקטן ישנו אף קודם שנעשה גדול. והוא תימה גדולה יותר, היאך שייך חיוב על קטן?

ג.

יקדים פלוגתת הראשונים אי קטן חשיב מחוייב מדרבנן מדין חינוך, ויוכיח שיטת הרמב"ם בזה

והנראה בזה, בהקדם מה שמצינו חידוש גדול יותר בחיוב מצוות אצל קטן בכלל, דידועה מחלוקת הראשונים במצוות שמקיים הקטן מצד חיוב חינוך, דלרש"י¹⁰ והרמב"ן¹¹ מצוות של חינוך מדרבנן "לאו מצוה דידי' (דהקטן) אלא דאבוה, דאיהו לא מיחייב במצוות כל עיקר", ובמילא אין הקטן יכול להוציא את הגדול בברכת המזון (וכיו"ב) אפילו

כו' כמשנ"ת למעלה בנערים כו' כי זה שיכול אינו רשאי לעשות כן כו'".

(9) בספר המדע לרמב"ם (ירושלים תשכ"ד) הובא מדפוס ספרד שלפני רנב "כשיגדיל".

(10) ברכות מח, א ד"ה עד שיאכל. וראה בכלל הבא לקמן שד"ח כללים מערכת ח' כלל ס. קובץ יגדיל תורה ברוקלין, אייר תשל"ז סי' לח (תשובה מהרא"י מן דעיר האראד ישן, מחסידי הצ"צ). ועוד.

(11) מלחמות ה' ברכות כ, ב. רמב"ן הובא ברין ספ"ב דמגילה ד"ה חוץ. ריטב"א מגילה יט, ב ד"ה הכל. רין קידושין לא, א ד"ה וגרסינן. וראה רשב"א (ריטב"א) סוכה לח, א ד"ה גמרא.

(5) וראה גם קרית ספר לרמב"ם פ"ה ה"ז.

(6) וראה טו"א (אבני מילואים) ר"ה כח, א. מנ"ח מצוה ה ס"ב. מפרשי הרמב"ם שם (חידושי הגר"ח. ועוד).

(7) פס"ד – חידושים על הרמב"ם בתחלתו.

(8) כ"ה גם בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב – אלא ששם ממשיך "וכשלומד לעצמו כשיגדיל ויכיר ויוכל ללמוד". וי"ל שגם אדה"ז כוונתו כפ' הצ"צ (ברמב"ם "כשיכיר" – לפני שיגדיל, כדמוכח מזה שלא כתב לפני"ז בהחיוב "חייב ללמד א"ע כשיגדיל ויכיר". וז"ש לאח"ז "כשיגדיל ויכיר" הוא רק בנוגע להמשך "אזי לא ילמוד תחילה כו' כמשנ"ת למעלה להמשך "אזי לא ילמוד תחלה

לקראת שבת

כשהגדול מחוייב בזה רק מדרבנן¹²; אבל התוס'¹³ והר"ן (מגילה שם.) ס"ל, דקטן שהגיע לחינוך מיקרי מחוייב בדבר מדרבנן ולכך יכול להוציא בהם גדול ידי חובתו (כשאכל שיעורא) דרבנן¹⁴.

וממה שפסק הרמב"ם¹⁵ "בן מברך לאביו", מוכח, דס"ל דבמצוות של חינוך מחוייב הקטן (מדרבנן)¹⁶ ואינו רק חיוב על האב.

וכן משמע מל' הרמב"ם בכמה מקומות¹⁷: (בהל' ציצית פ"ג ה"ט.) – "ומד"ס שכל קטן שיודע להתעטף חייב בציצית כדי לחנכו במצות". (בהל' ברכות רפ"ה.) – "הקטנים חייבין בברכת המזון מד"ס כדי לחנכן במצות". (בהל' סוכה רפ"ו.) – "קטן שאינו צריך לאימו כו' חייב בסוכה מד"ס כדי לחנכו במצות". ועד"ז בלולב (הל' לולב פ"ז הי"ט.) – "קטן היודע

17) וכן הוא לשון אדה"ז בס"י שמג ס"ג "חייב לשמוע כו' חייב בציצית כו'" (ע"ד לשון הרמב"ם דלקמן בפנים. אף שבס"י יז ס"ד כתב "אביו חייב לקנות לו טלית כו' אביו חייב להטיל ציצית" ולכאורה יש ללמוד יותר מדיוק לשונו בזה בס"י שמג שמדבר בהל' חינוך, משא"כ בס"י יז שהוא בדיני ציצית. גם י"ל שציצית שונה כיון שבכלל "אין אדם חייב לקנות טלית בת ד' כנפות כדי שיתחייב בציצית כו' (ורק) טוב ונכון כו'" – שו"ע שם ר"ס כד).

וכן בהל' סוכה ס"י תר"מ ס"ג וד' כתב "חייב בסוכה". וכן משמע ממ"ש בס' לט ס"א בנוגע לתפלין "וקטן אע"פ שמוזהר על הקשירה מד"ס לחנכו במצות כו'" (ומש"כ בחצ"ע ג' "וגם מד"ס אין האזהרה אלא על אביו" – הרי כתב "אין האזהרה אלא על אביו" כי האזהרה הטילו על אביו). ובס"י לז ס"ג: קטן כו' חייב אביו לקנות לו תפלין לחנכו במצות. ובפשטות י"ל דבציצית ותפלין החיוב לקנות ציצית ותפלין ולהטיל ציצית א"א להיות על הבן ורק על האב (אבל בשד"ח שם שתירוק זה דוחק).

ובס"י תעט סוס"י: כיון שהקטן הוא פטור מכל המצות שבתורה ואינו חייב בהם אלא (מד"ס) כדי לחנכו במצות.

ואולי אין לדייק מלשונות הנ"ל בכלל כיון שאינם שווים בכל מקום. ראה לשונו בסש"מ ס"ב (ועוד). שתע"ב רסכ"ה. ועוד. וצ"ע. ואכ"מ.

ולהעיר משו"ע שלו סוס"ד במהד"ת ע"ד השייכות מן התורה כשנעשה בן י"ג ויום אחד.

12) כן משמע דעת הרמב"ן שם. ריטב"א שם. אבל רש"י לא הוציא פ"י הסוגיא בברכות כ, ב מפשוטו, וא"כ נראה לדעתו הקטן מוציא גדול כשאכל שיעורא דרבנן. וראה יגדיל תורה שם ס"ע כט.

13) ברכות מח, א ד"ה עד שיאכל. וראה לשון התוס' שם כ, סע"א ד"ה וקטנים.

14) ובפרמ"ג פתיחה כוללת לאו"ח ח"ג סוף אות כח כתב שהוא מחלוקת דבבלי וירושלמי.

15) הל' ברכות פ"ה הט"ו ר"טז. ועי' ראב"ד שם. ומסיים "וכן אשה ועבד במקרין אותו ועונה אחריהם מה שהן אומרים ואיתא בירושלמי" – כדעת הרמב"ן שם. וע"פ הפרמ"ג שם הרי נמצא שס"ל שהחיוב על האב. אבל ראה כס"מ שם בדעת הרמב"ם.

16) וכן מוכח דעת אדה"ז (שאף שכתב בהל' ת"ת בתחלתן "אע"פ שהקטן פטור מכל המצות וגם אביו אינו חייב לחנכו במצות מן התורה", (הרי) כתב בשו"ע או"ח סקפ"ו ס"ג שהקטן (גם אם לא אכל כדי שביעה) מוציא את הגדול בברה"ז. ומדייק בלשונו שם "שמ"מ הוא חייב מדברי סופרים כמותו" (כ"ה בדפפוס א' דשו"ע, ובדפוסים שלנו ליתא תיבת "כמותו"). וראה בחקרי הלכות ח"א דמפרש באדה"ז עם תיבת "כמותו" כבשוה"ג כאן.

א) והחילוק שכתב שם בין מגילה הלל וברכות ק"ש לברה"ז, בפשטות ה"ז הסברה שבהם הוי תרי דרבנן ובמצות ברה"ז דאורייתא הוי רק ע"ד חד דרבנן.

לנענע חייב בלולב מד"ס כדי לחנכו במצות¹⁸.

ואף בזה צריך להבין, היאך שייך לומר חיוב על קטן אפילו מדרבנן, הא כיון¹⁹ שאינו בר דיעה²⁰, ובל' הש"ס (פסחים קטז, א.) "חיובא לדרדקי (בתמי)?"

ד.

יארריך בנדררי הכשר מצוה, ומסייע במצוה

ויש לבאר בזה, דהיא סברא כללית שמצינו לשיטת הרמב"ם²¹ בכמה מקומות, ובהקדם מה שכבר נת' כמ"פ²², בהא דמצינו בכמה עניינים שבמקום שחייבה תורה לעשות מצוה פלונית שקיומה תלוי בפעולה אחרת מקודם (וכיו"ב), אף הפעולה המוקדמת מקבלת מעין חשיבות וגדר המצוה עצמה. דכיון שפעולה זו הכרח היא בשביל המצוה שמבלעדה אין המצוה יכולה להתקיים, הוי כאילו יחד עם ציווי התורה על המצוה ציוטה תורה אף על פעולה זו.

ובכללות הוא גדר מכשירי מצוה, ובפרט לדעת ר"א (שבת קל, א.) שדוחין את השבת (במקום שהמצוה עצמה דוחה את השבת) כמו המצוה בעצמה. ויותר מזה איתא בירושלמי

לוקח לו תפלין כדי לחנכו במצות" – י"ל (נוסף על הנ"ל הערה 17) כיון שבתפלין בפרט נוגע בגדר המצוה שלא יסיח דעתו מהם (כמו שממשך ברמב"ם שם באותה ההלכה), לכן לא הכניסו חכמים את הקטן בחיוב המצוה (וכן י"ל בשו"ע אדה"ז סי' לז ע"ג).

19) וממילא מובן דאין לומר (כבכמה דברים שחכמים החמירו יותר כיון שא"א להטיל עליו חיובים. וראה שד"ח שם ד"ה וכן מתבאר דכמו שאין סברא לומר דהתורה הטילה חיוב על הקטן כן גם בחינוך דרבנן. וראה ציונים לתורה (להר"י ענגעל) כלל יב שזוהי סברת רש"י.

20) ראה רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ז הכ"ז. הל' קרבן פסח פ"ב ה"ד. וראה פרמ"ג פתיחה כוללת לאור"ח ח"ב אות ג'. מנ"ח מצוה ה סק"ב. סוף מצוה רסג. ציונים לתורה כלל ח' וראה צפע"נ הל' שבת פכ"ד הי"א. הל' אישות פ"ד ה"ט. ובכ"מ. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1249.

21) ולשיטתי כללית דהרמב"ם והראב"ד, כדלקמן בהערות.
22) בהבא לקמן ראה לקו"ש ח"ז ע' 187 ואילך, וש"נ.

18) בכס"מ הל' חו"מ פ"ו ה"י כתב "וכן נראה דעת רבינו (כהרמב"ן) שלא כתב הכל חייבין באכילת מצה אפי' נשים ועבדים וקטנים אלא קטן שיכול לאכול כזית מחנכים וכו' כלומר דחיובא אאבוה רמאי וכן כתב פ"א דהל' מגילה הכל חייבים אנשים ונשים וכו' ומחנכין את הקטנים לקרותה".

לכאורה במצה י"ל (בדוחק עכ"פ) דשונה כיון שמדובר ב"קטן שיכול לאכול פת" שזהו לפני שהגיע לחינוך – אבל חידוש גדול הוא לומר שמחנכים קודם שהגיע לחינוך!

וכן במגילה שהוא רק מדרבנן י"ל שבקטן החיוב הוא רק על האב עדמ"ש אדה"ז בסקפ"ו שם¹.

וכן מש"כ בכס"מ בהל' ברכות פ"ה ה"ז – צ"ע, שהרי כתב הרמב"ם שם "וקטנים... מזמנין לעצמן כו' קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו כו'".

ומש"כ הרמב"ם הל' תפלין פ"ד הי"ג "אביו

(ב) ע"פ פשוטות הלשון בהחילוק שכתב שם. ומש"כ בשוה"ג להערה 16 – הוא ע"פ פשוטות הלשון בשו"ע שם בתחלתו (ש"מ"ח הוא חייב מדברי סופרים כמותו). וצ"ע מהו עיקר כו'.

לקראת שבת

(ברכות פ"ט ה"ג), דעל ההכנה והכשרה למצוות סוכה ולולב²³ וכיו"ב, מברכין ברכת המצוה: אקב"ו לעשות סוכה, לעשות לולב²⁴, ועוד²⁵.

וענין זה (שמעין וגדר המצוה חל על דבר אחר שהוא הכרח בשביל המצוה), מצינו לא רק לענין פעולה אחרת, כנ"ל, אלא אף בנוגע להצטרפות אנשים בדיני תורה. וכהא דאמרו בדין ת"ת²⁶, ד"מי שא"א לו ללמוד כו' יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו לומד בעצמו"²⁷.

ועד"ז בנוגע לנשים, ובדומה לענין הכשר מצוה הנ"ל, כידוע דברי הר"ן (רפ"ב דקידושין.), דאף שאשה אינה מצווה במצות פרי' ורבי', "מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותי". פירוש, דכיון שהבעל אינו יכול לקיים המצוה אלא ע"י האשה, גם בידה ישנה (מעין מן) המצוה.

ואף היכא שסיוע האשה במצות הבעל אינו הכרח בעצם קיום המצוה, אלא רק כסיוע לאפשריות שבידו לקיים המצוה, כבר הובא בפוסקים²⁸, דאף שהיא מצד עצמה אינה מחוייבת במצות ת"ת – "אם היא עוזרת לבנה או לבעלה בגופה ומאודה שיעסוק בתורה חולקת שכר עמהם ושכרה גדול מאחר שהם מצווים ועושים על ידה". היינו, דכיון שלימוד תורה דבעלה ובנה ה' עתה על ידי סיוע האשה, מקבלת היא חלק בשכר מצות ת"ת²⁹.

ה.

יבאר דשייכות קמן בחינוך הוא יותר מאופנים הנ"ל, וקיומו הוי המצוה עצמה כיון שהוא גדר החינוך שהאב מקיים חיוב שעליו במה שבנו מקיים המצוה

מיהו, בכל האופנים הנ"ל, אף במכשירי מצוה (וברכת המצוה לדעת הירושלמי), הא דקיום המצוה זקוק לפעולת הכשר מצוה או עשיית לולב וכיו"ב או לסיוע האשה בפרי' ורבי' – זהו רק מחמת שבמציאות ובפועל נעשתה המצוה ע"י הקדמת פעולה האחרת (ההכשר והסיוע וכו'), שמטעם זה נמשך על פעולה זו מעין מחשיבות וענין המצוה. מיהו אין בהם עצמם חלק ופרט מן המצוה והציווי.

ולכך אין נעשים חלק ממצוה זו ממש, דהברכה היא לעשות לולב היינו שמברך על

ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ד.

27) משא"כ ההמשך שם "ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה כו' ויחלוק עמו כו'" – שזהו מפני שזהו תורתו של הלומד כו' וברשותו.

28) הלי' ת"ת לאדה"ז ספ"א. מסוטה כא, א. רמ"א שם ס"ו.

29) ראה בארוכה לקו"ש חי"ד ע' 37 ואילך.

23) שרק בסוכה וציצית נאמר "תעשו", משא"כ בלולב וכו' ומ"מ מברכין – ראה לקו"ש שם.

24) עיין לעיל שם הערה 56 שגם להבבלי שאין מברכין ס"ל דהוי מצוה.

25) ועיין לעיל שם יתירה מזו בהולכת דם למזבח שנעשה עבודה.

26) שו"ע יו"ד סרמ"ו ס"א וברמ"א שם. הלי'

לקראת שבת

יט

העשי' אבל אינו מברך "על נטילת לולב" כאילו היתה מצות נטילה בעצמה (או פרט וחלק ממנה). ואף בדברי הר"ן שכ' ד"ש לה מצוה" סתם, אין אנו מוכרחין לפרש שהכוונה דוקא בגדר מצות פרי' ורבי³⁰ דהאישי³¹.

משא"כ בענייננו הוא למעלה מזה, כגון במצות חינוך, דהגדרת שייכות הקטן והשתתפותו במצות החינוך אינה (רק) שנאמר דהשייכות היא במה שאי אפשר למצות האב להתקיים בלא הקטן, אלא (אף) היא היא המצוה בעצמה – (שיחנך האב) שיעשה הבן מצוה זו. ולכך, אף לדעת התוס' והרמב"ם, י"ל דאף שמלתחילה הטילו רבנן חיוב חינוך רק על האב ולא על הבן³², מ"מ, כיון שמצות האב היא לחנך שהבן יקיים מצוה זו, חלה בדרך ממילא על הבן עצמו התחייבות בקיום מצוות אלו, אף הבן מיקרי מחוייב בדבר³³.

בסגנון אחר: כיון שהאב מחוייב לחנך את בנו לעשות המצוה, הנה אף שעשיית הבן את המצוה היא מצד (חיוב המוטל על) האב – מיהו הוי גדרה פעולת מצוה (בשלימות) ע"י הקטן מצד ציווי (ורק שהציווי הלזה שמצידו מקיים הקטן פעולת המצוה – על האב הוא), ולכך מיקיר הקטן מחוייב בדבר.

ולכך מוציא גדול (המחוייב רק מדרבנן). ועד"ז מצינו אף במצות דאורייתא, כמשי"ת.

ו.

יביא דוגמא לזה מדין שמחת יו"ט באשה לשימת התוס'

ודוגמא להנ"ל מצינו במצות דאורייתא³⁴, בחיוב שמחה ברגל – דלאבי³⁵ "אשה בעלה

ואע"ג דלוה בריבית פסול לעדות אע"ג שאין לוקח ממון שאין שלו נראה לע"ד דכיון שעבירת לקיחת הממון דמלו' על יד הלו' נעשית וא"א מבלעדו חשיב עד חמס. והיינו דמשני תלמודא מלוה הבאה בריבית כלו' שהלוואת הריב' נעשית ע"י המלוה והלוה וא"א לה זולתה.

ובשו"ע אדה"ז ריש הל' רבית – שהוא מפני חומר העון, וי"ל שזהו טעם על הבא שם תיכף לאח"ז שיש אזהרה מיוחדת ללוה – אבל מסגנון הל' משמע דקאי גם על לפניו. – וראה בהמצוין במ"מ שם.

(35) ר"ה ו, סע"ב. קדושין לד, ב.

(36) ר"ה שם. וראה פרש"י קדושין שם.

(37) ר"ה שם ד"ה אשה (ועוד קושיות). וראה גם ד"ה הנ"ל קדושין שם.

(30) ואפילו את"ל שזהו בגדר מצות פו"ר – הרי האישי והאשה הפכים הם בזה: האשה קרקע עולם (סנהדרין עד, ב) ובאיש – אין קישוי אלא לדעת (יבמות נג, סע"ב).

(31) ראה לקו"ש שם ע' 41-2 והערה 43. ולהעיר מזה שנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן כו' (הל' ת"ת שם) שזה שחייבות ללמוד הוא רק בכדי שידעו היאך לעשות המצוה שלהן ובכ"ז נעשה הלימוד ענין בפ"ע ולכן מברכות הן ברכות התורה (שו"ע אדה"ז סו"ס מז) – וראה לקו"ש שם.

(32) ראה שר"ח שם ד"ה עתה.

(33) וכמה נפק"מ בין דעה זו להדיעה שהקטן מחוייב מלכתחילה.

(34) עוד דוגמא – לדעת (שו"ת) מהרי"ק סקכ"ו:

לקראת שבת

משמחה". ופרש"ם³⁶: בבבל בבגדי צבעונין כו'. והק' ע"ז התוס'³⁷ מהא דאמרו בחגיגה: איזהו קטן (דפטור מראי') כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית, ובגמרא (חגיגה ו, רע"א) פריך "עד הכא מאן אתי" ומשני עד הכא דמיחייבא אימי' בשמחה (אייתתי' וכו'), משמע שזקוקה לעלות משום שלמי שמחה. ומפרש ר"ת בעלה משמחה שהחיוב על בעלה ולא עלי' וכו' והא דקאמר בחגיגה דמיחייבא אמי' משום בעלה ולא משום היא".

חזינן לשיטת התוס', דאף שעל האשה מצ"ע ליתא לחיוב שמחה (דשלמי שמחה), מיהו כיון שמצוה על הבעל לשמח את אשתו, אף שמחתה נחשבת בגדר מצוה, ועד שנקט ע"ז הש"ס בלשון "דמחייבא . . בשמחה"³⁸ (ודלא כבפרי' ורבי' שלשון הר"ן הוא י"ש לה מצוה)³⁹.

וע"פ הנ"ל יש לבאר על דרך זה בנוגע לחיוב ת"ת על הקטן, וכביאור הצ"צ בדעת הרמב"ם הנ"ל (ס"ב): "כיון דת"ת לא דמי לשאר מצות דבשאר מצות אין האב מחוייב לחנך בנו מדאורייתא אלא מד"ס אבל בת"ת מחוייב האב מדאורייתא ללמוד את בנו כו' א"כ שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא". – דיש לומר הפירוש בדבריו, דכיון שישנו חיוב דאורייתא (מצד האב) על מעשה הלימוד דהקטן, הוי לימודו בגדר חיוב. ולכך, כשלא למדו אביו נשאר כאן חיוב מצד תורה⁴⁰.

ז.

יבאר שיטת הרמב"ם בקטן שנמנה על פסח ראשון

וי"ל דעל דרך הנ"ל הוא גם ביאור התירוץ דמהר"י קורקוס על הרמב"ם לענין קרבן

ברש"י ד"ה דאיסור עשה) הובא בשע"ת או"ח סקכ"ח סק"ב שיש מצות עשה על הישראל שיתברך. ובהפלאה שם: וכן מצינו בכל מקום אע"ג דבתורה אינו מפורש הציווי אלא על העושה, המצוה על שניהם, כגון ביבם יבמה יבא עלי' והמצות עשה גם עלי' כו' (ולא הביא דברי הר"ן הנ"ל בפו"ר, כי האשה במצות יבום היא יותר מאשר בפו"ר).

40) ראה לקו"ש ח"א ע' 44 ואילך במצות פדיון הבן ומילה. ובשוה"ג להערה 19 שם הטעם שלא אמרינן כן גם בפדה"ב ומילה (כבת"ת).

וע"פ ביאור הנ"ל בפנים יש להעיר במש"כ הצ"צ החילוק דת"ת לשאר מצות שבהם מחוייב מד"ס משא"כ בת"ת שמחוייב האב מדאורייתא וא"כ שמא על הקטן יש חיוב – מהשקו"ט הידועה האם דרבנן חל על החפצא (ראה צפע"ג כללים בערכו. אתון דאורייתא כלל יוד. ובכ"מ).

38) וי"ל דגם בזה הרמב"ם והראב"ד לשיטתייהו אזלי. דבהל' חגיגה (פ"א סה"א) כתב הרמב"ם "ונשים חייבות במצוה זו" והראב"ד כתב "לא בקרבן אלא בשמחה שתשמח עם בעלה שתעלה עמו והוא ישמח אותה". ובלח"מ (וראה כס"מ) שם, דהרמב"ם לא ס"ל כרש"י אלא כפי' התוס' וכאביי, והראב"ד טעמו "דכיון דאין החיוב על האשה אלא על הבעל לא הי' לו לומר ונשים חייבות במצוה זו". ועפ"ז רש"י ותוס' וכן הרמב"ם והראב"ד (ראה לעיל הערה 15) לשיטתייהו אזלי במצות חינוך אם ע"י זה שהוא בגדר המצוה – נעשה מחוייב בדבר.

39) עוד דוגמא לנדו"ד "ברכת כהנים", שגדר המצוה הוא שכהנים מברכים לישראל. ועפ"ז תובן דעת החרדים (מ"ע כו' התלויות בפה כו' לקיימם בכל יום פ"ד אות יח) וההפלאה (כתובות כד, ב

לקראת שבת

כא

פסח [”אם שחטו עליו בראשון פטור”] – ”כיון דרחמנא רביי” לקטן⁴¹ שישחטו עליו וממנין אותו נפטר הוא בכך מן השני”.

די”ל בביאור כוונתו, בהקדם מה שביאר הגאון מרוגצוב⁴² בדין הרמב”ם ד”אם שחטו עליו בראשון פטור”, דמיירי דוקא בשמנה האב את הקטן על הקרבן כאחד מבני חבורה, שאז פטור הוא מן השני. אבל אם שחיטת הקרבן היתה באופן שהקטן נכלל בתור (שה לבית אבות” (אפילו את”ל דשה לבית אבות דאורייתא הוא), מחוייב הקטן בשני. וטעם הדבר, דמה שהקטן רשאי לאכול מדין ”שה לבית אבות” הוא מהיותו בטל אל האב, ולא בתור גברא בפ”ע, ולכך קטן זה בתורה גברא בפ”ע לא הי’ במצות קרבן פסח⁴³. ודוקא היכא שהאב מנה את בנו על פסחו, נשחט הקרבן (גם) עבור הבן עצמו, ואז פטור הוא בשני.

ועפ”ז מובן שההסברה בדין זה היא ע”ד המבואר לעיל⁴⁴, דכיון שאמרה תורה שהקטן יכול להיות מן המנויים על הקרבן (היינו בתור גברא בפ”ע), דמצד מצות התורה (על האב) הוי הקטן בגדר מצות קרבן פסח⁴⁵, לכן בששחטו עליו בראשון פטור בשני.

ח.

יסיק בביאור דין קמן בשפחה, דהכא כיון שע”י מעשיו מתקיים מעשה המחייב מדאורייתא – אף לו יש חלק בזה

ע”פ הנ”ל אפשר לומר כעין זה בקטן ”בן ט’ שנים ויום א’ שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן”, שמאחר שע”י ביאתו נעשה כאן חיוב (מלקות) שהוא מן התורה

לחנכו במצות” וראה העמק שאלה שם. ואכ”מ. (42) צפע”נ הל’ תרומות פ”ב הי”ב (מג, סע”ב סי’ יוד כתב ”דגבי פסח ברמב”ם . . מיירי שכבר הגיע ל”ג שנה רק לא נגמרו ב’ שערות השיעור שלו אז ולכן אם בפ”ש כבר נגמר י”ל דהוה גדול למפרע ולכן א”צ”. ועיי”ש מה שמביא מפסחים צב, ב למ”ד דרך רחוקה רחמנא פטרי’ ומ”מ אם עשה פסח יצא כו’.

(43) להעיר מלשון אדה”ז בשו”ע הל’ שבת ששמ”ג ס”ח. וראה בארוכה לקו”ש חכ”ו ע’ 69 ואילך.

(44) ביאור דברי הרמב”ם ביסוד הנ”ל מובן גם ע”פ שאר מפרשי הרמב”ם. אבל יומתק ושייך יותר לנדוד”ד – ע”פ הצפע”נ. וראה לקו”ש שם.

(45) ועד”ז (ויתירה מזו) י”ל במצות הקהל, בנוגע להטף. נתבאר בארוכה בלקו”ש חיי”ט ע’

(41) לכאורה י”ל מעין זה במצות ראי’ שמלשון הרמב”ם במ”ע נג משמע שהחיוב לעלות ”עם כל בן זכר שיש לו שאפשר לו להלך לבדו” הוא מדאורייתא, וכ”מ ברמב”ם הל’ חגיגה פ”ב ה”ג – שלא כתב שהוא מד”ס כמ”ש בהל’ ציצית ברכות סוכה ולולב (אבל ראה לח”מ וקרית ספר שם). וכן מפורש בפיה”מ להרמב”ם חלה פ”ד מ”א (וראה טו”א חגיגה ו, א סוף קטע המתחיל פיסקא) דמירושלמי חגיגה פ”א ה”א משמע דקטן ד(ב”ש ו) ב”ה חייב מה”ת. וראה העמק שאלה לשאילתות שאילתא קלו סק”ב דלהרמב”ם הוא גם לקרבן).

כי מכיון שנאמר ”כל זכורך” הרי התורה רבי’ לקטן, א”כ נכללו במצוה מדאורייתא. ועפ”ז מובן מה שהביא הכתוב ד”כל זכורך” אף שבבלי כתב דקרא אסמכתא בעלמא.

ועפ”ז חידוש הוא לכאורה דיש מה”ת חיוב ”כדי

לקראת שבת

(על השפחה חרופה), ופעולתו היא פעולה המביאה לחיוב מלקות – נעשתה פעולה זו בחשיבות ותוקף מן התורה בנוגע להפועל ו"מביא קרבן", היינו דבעי כפרה⁴⁶.

והטעם בזה (לחלק בין איסור שפחה חרופה ושאר עריות, היכא שהקטן פטור לגמרי⁴⁷), יש לומר שהוא מחמת חילוק הכללי בין איסור שפחה חרופה לשאר עריות, ובלשון הרמב"ם⁴⁸ "ביאת שפחה זו משונה מכל ביאות אסורות שבתורה שהרי היא לוקה שנאמר בקורת תהי', והוא חייב קרבן אשם שנאמר והביא את אשמו אחד שוגג ואחד מזיד בשפחה חרופה מביא אשם". דמלשון זה משמע דמה שנשתנה העונש הוי ראי' לומר דעצם (איסור) "ביאת שפחה זו משונה".

וכן המשיך הרמב"ם, "הבא עלי' ביאות הרבה בין בזדון בין בשגגה מביא אשם אחד אבל היא חייבת מלקות על כל ביאה וביאה כו' כשאר חייבי לאווין. פירוש, דלגבה הויא הביאה בגדר חייבי לאווין, משא"כ לגבי האישי⁴⁹.

ויש לומר דבזה היא ההסברה במ"ש הה"מ "מפני שהוא סובר שהכל תלוי בה כו'", ר"ל, דבגמרא אמרו "בזמן שהאשה לוקה האיש מביא קרבן אין האשה לוקה אין האיש מביא קרבן, מנלן, אמר רבא דכתיב ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה, מכדי עד הכא באיש קא מישתעי קרא נכתוב והביא את אשמו לה' ולבסוף לכתוב בקורת תהי' אמאי כתב רחמנא ברישא בקורת תהי' ולבסוף כתב והביא את אשמו לה', ה"ק אם בקורת תהי' היא והביא את אשמו לה' ואם לא תהי' בקורת לא יביא הוא את אשמו".

ולמד הרמב"ם דאי"ז רק בגדר "סימן" מה שתלתה תורה קרבנו בעונשה, אלא הוא כעין טעם וסיבה, ד"והביא את אשמו לה' גו' וכפר עליו גו'" הוי תוצאה ממה שגרם והביא לבקורת תהי' (שהביא את האשה לידי חיוב מלקות)⁴⁹.

ולכך שייך הדבר אף בקטן, דדוקא בשאר עריות האיסור והחיוב על הבוועל והנבעלת בכל אחד מצד עצמו, אי אפשר להטיל על קטן שום חיובים ועונשים (אף לא חיוב שהוא מצד כפרה) ואי אפשר לו אף להגרר בהחיוב שישנו על השני, דפעולת הבוועל הויא מציאות (דאיסור וחיוב) בפ"ע. משא"כ בשפחה חרופה, "הכל תלוי בה"⁵⁰, דחיוב אשם על האיש הוא רק מחמת שמעשהו הוא הסיבה והגורם לחיוב האשה, ובזה אף קטן (נגרר

363 ואילך.

46 עייג"כ יד המלך לרמב"ם שם. וראה שד"ח כללים מערכת קוף כלל נב.

47 כריתות שם. רמב"ם הל' איסו"ב פ"א הי"ג ואילך.

48 שם פ"ג הי"ד.

49 ראה צפע"נ הל' איסו"ב שם. ושם, שלדעת

הרמב"ם "החיוב הוא רק בה ולא בו".

50 עפ"הנ"ל (בחילוק ביאת שפחה חרופה לעריות) אולי יש לבאר גם זה שבעריות חייב אחד המערה ואחד הגומר וחייב בין בדרכה בין שלא כדרכה ועוד, משא"כ בשפחה חרופה פטור עד שיגמור ביאתו ופטור שלא כדרכה וחייב רק כשהוא ברצונה ועוד (רמב"ם הל' איסו"ב פ"א הי"ג

ונכלל (ע"ד הנ"ל, שמצד מצוה שעל האב ללמוד תורה עם בנו או לחנכו, מיקרי הקטן מחוייב בדבר – וה"ה הכא), דכיון שמעשה הקטן הוי ע"פ תורה מעשה⁵¹ המביא עלי' חיוב מלקות, לכך⁵² "הוא מביא⁵³ קרבן"⁵⁴.

שכתב "בן ט' שנים ויום א' שביאתו ביאה הבא על שפחה חרופה הוא מביא קרבן כיון שהיא לוקה דכל שהיא לוקה הוא קרבן כדילפינן כו".⁵¹ וראה דבריו בהל' שגגות שם.

53 וע"פ כהנ"ל ובהערה שלפנ"ז משמע שזה "שאינו מביא (קרבן) עד שיגדיל ויהי' בן דעת" הוא לא לפי שרק אז נעשה עליו חיוב קרבן, אלא כפשטות הלשון (שהחיוב עליו תיכף אלא שאינו מביא עד שיגדיל. והטעם כיון "דבקרבנות כתיב רצון וכתוב לרצונכם תזבחוהו" (מגדול עוז הלי' אי סו"ב שם) או "משום שצריך שיקדיש הקרבן וזה רק במופלא סמוך לאיש" (צפע"נ השלמה ו, ד. וכ"פ בכס"מ ברמב"ם הלי' ק"פ פ"ב ה"ד).

54 ראה רמב"ם הלי' פסוהמ"ק ספיי"ג דס"ל שגם אם "מהלך במקום שאינו צריך ה"ז הולכה והמחשבה פוסלת בה", והראב"ד פליג ע"ז. וע"פ ביאור הצפע"נ בגדר הולכה (ראה צפע"נ עה"ת ר"פ מסעי. מהד"ת נא, ג. וראה לקו"ש חיד"ד שם ע' 39. וש"נ. לקו"ש חיד"ד ע' 188) דדבר המוכרח נעשה גם בזה חשיכות בפ"ע כו, י"ל שגם בזה הרמב"ם והראב"ד לשיטתייהו אזלי, שגם בדבר שאינו מוכרח בעצם, ורק בפועל בנדו"ז הי' פעולה זו הכנה והכשרה לפעולה אחרת (ההולכה לפני הזריקה) גם בה נעשה גדר מצוה. ועד"ז בנדו"ד בשפחה חרופה. ועד"ז דעת הרמב"ם בקרבן פסח על הקטן (אלא שבהולכה נעשה עבודה בפ"ע כנ"ל).

הט"ו. וש"נ) – כי מכיון שכל האיסור תלוי רק בה – צ"ל הפעולה בה (הביאה) בשלימות וברצונה, משא"כ שאר עריות.

51 להעיר גם ממהרי"ק דלעיל הערה 34.
52 וי"ל שהרמב"ם רמזו בזה שמסיים בהלכה זו דוקא "שאינן האיש חייב קרבן עד שתתחייב היא מלקות שנאמר בקורת תהי' והביא את אשמו" – דלכאורה אינו נוגע להלכה זו.

כפשטות קאי ע"ז שכתב "והוא שתהי' גדולה ובעולה וברצונה כמו שביארנו", והטעם לזה כיון "שאינן האיש חייב קרבן כו". אבל זה אינו מספיק, כי לכאורה פשיטא היא, שהרי כבר כתב לעיל (הט"ו) שצ"ל "גדולה הבעולה המזידה וברצונ הג",

אלא שבזה מבואר הטעם שגם "בן ט' שנים ויום א' שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן", כיון שכל גדר חיוב קרבן דהאיש בשפחה חרופה בא מצד שנעשה כאן מעשה שהיא חייבת מלקות ע"ז.

וכן משמע שמפרש בקרית ספר הלי' איסו"ב שם

ג) ודוחק גדול לומר שהי' קט"ד שכשם שדין זה שונה שהקטן חייב קרבן, כן הי' אפ"ל שהיא חייבת מלקות גם אם היא קטנה, כי (נוסף ע"ז שעדיין קשה במ"ש "בעולה וברצונה", הרי) אין עונש מלקות לקטנה.

דרכי החסידות

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהר"י צ'
מליובאוויטש נ"ע בענייני עבודת הש"ת

הרגשת אלקות בעולם הזה

"למה ירדה הנשמה למטה . . ירידה זו צורך עלי', הנשמה כפי שהיא למעלה, רואה היא האלקות, וכאן למטה חשים אלקות, ובשביל יתרון זה שבעולם הזה חשים אלקות, בשביל זה ירדה הנשמה למטה"

החסיד ר' שלמה מנחם מיאנאוויטש

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק [מוהרש"ב] צוקללה"ה נבג"מ זי"ע סיפר לי את אשר שמע מאת הוד כ"ק אביו אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש צוקללה"ה נבג"מ זי"ע: בהיותי בן שתים עשר שנים ישב אז בפה – ליובאוויטש – הישיש החסיד ר' שלמה מנחם ז"ל מיאנאוויטש, אשר בבחרותו למד בהארעדאק, ושמע כמה מאמרים מהרה"ק הרב מנחם מענדל זצ"ל – בעל פרי הארץ – ואחרי כן למד בליאזנא. הדרת פני החסיד ר' שלמה מנחם, קומתו ושערות זקנו וראשו הלבנות כשלג הביעו חן.

כ"ק אדמו"ר – כוונתו כ"ק רבנו הזקן – הי' מדבר, בעת אמירת חסידות ובעת שהי' על יחידות, בקול ניגון, והחסיד ר' שלמה מנחם כשהי' מספר איזה סיפור מכ"ק אדמו"ר, או שהי' חוזר איזה מאמר אשר שמע מכ"ק אדמו"ר, הי' עומד מלוא קומתו והי' חוזרם בקול ניגון כמו ששמעם מכ"ק אדמו"ר.

למה ירדה הנשמה למטה?

בין המאמרים אשר חזר, הי' מאמר אשר אמרו כ"ק אאזמו"ר בחורף תקמ"ג באחד מלילי שבט, שהי' כ"ק אאזמו"ר אומר אז דברי חסידות לפני בעלי החדרים גם בימי החול.

וזה לשונו: למה ירדה הנשמה למטה, צוליב וואס קומט אראפ א נשמה אין דעם עולם התחתון, הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון, אלא דירידה זו צורך עלי', די נשמה ווי איז למעלה, זעהט זי אלוקות, און דא למטה פילט מען אלוקות, און צוליב דעם יתרון פון דעם וואס אין עולם הזה פילט מען אלוקות, איז צוליב דעם קומט אראפ א נשמה למטה [=הנשמה כפי שהיא למעלה, רואה היא האלוקות, וכאן למטה חשים אלוקות, ובשביל יתרון זה שבעולם הזה חשים אלוקות, בשביל זה ירדה הנשמה למטה].

וביאר הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש, להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, בעת היחידות ההיא, כי בעלות הנשמה למקור חוצבה אחרי היותה למטה, הנה הראי' שלה שרואה באלקות הוא באפן נעלה ונשגב עד למאד, לגבי הראי' שהיתה לה להנשמה באלקות קודם ירידתה.

תענוג הצייר מציור נאה

וכ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ביאר הענין, ע"ד המבואר בזהר דידעין מה דחמאן, או לא ידעין מה דחמאן. והסביר הענין על דרך משל:

ציור נאה ביותר כשהוא מצייר בריבוי גוונים בתכלית היופי, הנה כל אשר יש לו כח הראי' ורואה את הציור ההוא, ה"ה מתפלא על יופי הדבר, ומתענג בו תענוג נפלא, אבל בשום אופן לא ידמה להתענוג הנפלא שיש לו להחכם בחכמת הציור, כי הראי' שלו הוא באופן אחר, ער זעהט אין דעם ציור וואס א אנדער זעהט ניט [=הוא רואה בציור מה שאחר לא רואה]. וטעם הדבר הוא, לפי שהראי' שלו הוא ראי' שאחר ההרגש, די ראי' וואס קומט נאך פיהלין איז גאר א אנדער ראי' [= הראי' שבאה אחר ההרגש היא ראי' אחרת לגמרי].

והדוגמא מזה יובן בנשמה. דהנשמה כמו שהיא למעלה, קודם ירידתה למטה להתלבש בגוף, הנה היא רואה אלקות במוחש, אמנם כל זה הוא מה שהנשמה רואה אלקות, אבל לא מה שמרגיש אלקות, פילט געטליכקייט, ועל זה הוא ירידתה למטה אז זי זאל פיהלין געטליכקייט [=שהיא תרגיש אלקות], ואחרי כן בעלותה הנה הראי' שלה באלקות הוא באופן נעלה באין ערוך.

